

HYVÄ TIETÄÄ

3/2005

VALOKUVA JA YKSITYISYYDEN SUOJA HENKILÖTIETOLAIN KANNALTA

Tietosuojavaltuutetun tehtävänä on antaa henkilötietojen käsittelyä koskevaa ohjausta ja neuvontaa. Tämä esite sisältää käyttöönnne tietosuojavaltuutetun neuvontaa otsikkoasiassa. Tutustukaa myös muihin julkaisuihimme ja kotisivuumme internetissä.

SISÄLTÖ

1. YLEISTÄ.....	3
2. VALOKUVA HENKILÖTIETONA JA OSANA HENKILÖREKISTERIÄ.....	3
3. HENKILÖTIETOLAIN SÄÄNNÖSTEN VAIKUTUKSESTA VALOKUVIEN KÄSITTELYSSÄ.....	4
4. VALOKUVAN LUOVUTTAMINEN HENKILÖREKISTERISTÄ.....	6
5. VALOKUVAN OIKEUDELLISEN ARVIOINNIN KRITEREISTÄ.....	6
6. POIKKEUKSET HENKILÖTIETOLAIN SOVELTAMISESTA.....	7
7. VALOKUVAT JA INTERNET.....	8
8. YKSITYISYYTTÄ JA VALOKUVIEN KÄYTTÖÄ SUOJAAVAT RIKOSLAIN SÄÄNNÖKSET.....	9
9. MUISTA VALOKUVIIN LIITTYVISTÄ OIKEUDELLISISTA KYSYMYKSISTÄ.....	10

- LIITE** TSV:n kannanottoja valokuvien käytöstä ja yksityisyyden suojasta.
- Esimerkkejä työelämästä
 - Esimerkkejä terveydenhuollon rekisterinpidossa, sukututkimuksen yhteydessä, koulumaailmassa sekä urheilukilpailuita järjestettäessä

Valokuvien käsittely on oikeudelliselta kannalta sidoksissa useisiin eri perusoikeuksiin, kuten yksityisyyden suojaan, sananvapauden käyttöön, tekijänoikeuteen sekä julkisuusperiaatteen silloin, kun valokuva on osana viranomaisen asiakirjoja.

Tässä tietosuojavaltuutetun toimistossa laaditussa ohjeessa esitellään valokuvien käsittelyä yksityisyyden suojan kannalta ja osana henkilörekistereitä. Ohjeen tarkoituksena on esitellä myös muuta aiheeseen vaikuttavaa lain-säädäntöä ja kertoa, miten yksityisyyden suojan ja henkilötietolain kannalta ihmisen oikeus omaan kuvaansa tulisi valokuvia käsitellessä huomioida.

Käsiteltäessä henkilötiedon määritelmän kriteerit täyttävää valokuvaa kappaleessa 2 esitetyllä tavalla automaattisen tietojenkäsittelyn keinoin tai osana henkilörekisteriä on kyseessä tässä esitteessä käsiteltävä valokuvien käsittely. Niissä tapauksissa, joissa A) valokuvan käsittely tapahtuu yksinomaan henkilökohtaisiin tai niihin verrattaviin tavanomaisiin yksityisiin tarkoituksiin, B) on kyse tiedotusvälineissä julkaistusta aineistosta sellaisenaan tai C) käsitellään valokuvaa toimituksellisia sekä taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten, ei henkilötietolakia kappaleessa 6 esitetyin perustein sellaisenaan sovelleta. Kohdissa B ja C mainittujen poikkeusperusteiden tarkoituksena on osaltaan toteuttaa Suomen perustuslaissa turvatun sananvapauden käyttämistä.

Henkilötietolain säännösten ohella yksityisyyttä valokuvien käsittelyssä suojataan myös rikoslain säännöksin. Näitä on esitelty kappaleessa 8.

1. Yleistä

Ihmisen oikeudella omaan kuvaansa ymmärretään eri laeissa säädetyistä normeista muodostuvaa ja oikeuskäytännössä ja oikeuskirjallisuudessa hahmotettua oikeuksien kokonaisuutta, joka sääntelee mm. valokuvien käyttöä. Oman kuvan oikeussuojan voidaan katsoa muodostuvan yhtäältä vapausoikeudellisista ja toisaalta varallisuusoikeudellisista elementeistä. Toisin sanoen oikeus omaan kuvaan juridisena käsitteenä liittyy yhtäältä henkilön yksityiselämän suojaan ja toisaalta henkilön mahdolliseen oikeuteen kuvan taloudelliseen arvoon

Tietosuojavalvottu on henkilötietolain (523/1999) nojalla toimivaltainen viranomainen valvomaan sekä antamaan ohjausta ja neuvontaa henkilötietojen käsittelyä koskien kyseisen lain tavoitteiden toteuttamiseksi (Hetil 38 §). Tällä perusteella tässä ohjeessa tullaan esittelemään valokuvien käsittelyä koskevia yksityisyydensuojaan liittyviä kysymyksiä ensisijaisesti sellaisissa tilanteissa, joissa valokuvan katsotaan olevan laissa tarkoitettulla tavalla henkilötieto.

Valokuvien käsittelystä on myös nimenomaisesti säädetty joissakin erityislaeissa, jolloin näiden lakien säännökset syrjäyttävät siltä osin henkilötietolain soveltamisen. Erityislakeja ja säännöksiä ovat mm. laki henkilötietojen käsittelystä poliisitoimessa (761/2003), henkilökorttilaki (829/1999) ja laki ajoneuvo-liikennerekisteristä (541/2003) sekä valtioneuvoston asetus yleisistä turvallisuuspalveluista (534/2002) ja asetus poliisin henkilörekistereistä (1116/1995).

2. Valokuva henkilötietona ja osana henkilörekisteriä

Henkilötiedolla tarkoitetaan ”kaikenlaisia luonnollista henkilöä taikka hänen ominaisuuksiaan tai elinolosuhteitaan kuvaavia merkintöjä, jotka voidaan tunnistaa häntä tai hänen perhettänsä tai hänen kanssaan yhteisessä taloudessa eläviä koskeviksi” (Hetil 3 § 1 kohta). Tämän määritelmän nojalla *valokuvan, josta henkilö on tunnistettavissa, katsotaan olevan laissa tarkoitettu henkilötieto*. Tämä tulkinnallinen lähtökohta on vahvistettu lainsäädännön esitöissä (HE 96/1998, s. 35) sekä tietosuojalautakunnan käytännössä (mm. tietosuojalautakunnan päätös 1/25.2.2002).

Tunnistettavuuden arvioinnissa lienee katsottava lähdeittävän liikkeelle objektiivisesta mittapuusta. Koska arviointiin liittyen ei ole toistaiseksi olemassa laajaa ennakkokäytäntöä ja sitä on muutoinkin vaikea yleispätevästi soveltaa, voidaan arvioinnin jonkinlaisena lähtökohtana pitää Euroopan neuvoston hyväksymiin eri aloja koskeviin tietosuojasuosituksiin sisältyvää kriteeriä, jonka mukaan henkilöä ei pidetä tunnistettavissa olevana, jos tunnistaminen vaatii kohtuuttomasti aikaa, kustannuksia ja työtä (ks. myös kappale 5 ja tietosuojalautakunnan päätös 13/4.6.1990).

Henkilötietolain soveltamisen kannalta merkitystä on myös henkilörekisterin käsitteellä ja vaatimuksella määritellä henkilötietojen käsittelyn tarkoitus (henkilörekisterin käyttötarkoitus). Henkilötietolakia sovelletaan kaikkeen henkilötietojen automaattiseen käsittelyyn sekä muuhun henkilötietojen käsittelyyn ”silloin, kun henkilötiedot muodostavat tai niiden on tarkoitus muodostaa henkilörekisteri tai sen osa” (Hetil 2.2 §). *Henkilörekisterillä* tarkoitetaan ”käyttötarkoituksensa vuoksi yhteenkuuluvista merkinnöistä muodostuvaa henkilötietoja sisältävää tietojoukkoa, jota käsitellään osin tai kokonaan automaattisen tietojenkäsittelyn avulla taikka joka on järjestetty kortistoksi, luetteloksi tai muulla näihin verrattavalla tavalla siten, että tiettyä henkilöä koskevat tiedot voidaan löytää helposti ja kohtuuttomitta kustannuksitta” (Hetil 3 § 3 kohta). Henkilötietolain 6 §:n mukaan henkilötietojen käsittelyn tarkoitus tulee määritellä siten, että siitä ilmenee, minkälaisen rekisterinpitäjän tehtävien hoitamiseksi henkilötietoja käsitellään. Määriteltä käsitteellisen tarkoitus on keskeinen toiminnan laillisuuden arvioimisen kannalta (ks. kappale 3). Lain nojalla **henkilötietolain säädöksiä sovelletaan lähtökohtaisesti siis kaikenlaiseen valokuvien käsittelyyn, jossa valokuvia, joissa esiintyy tunnistettavissa olevia henkilöitä, käsitellään tai järjestetään edellä kuvatulla tavalla.**

Henkilötietolain käsitteistön mukaan valokuvia edellä mainitulla tavalla käsittelevän tahon katsotaan olevan kuvia sisältävän henkilörekisterin *rekisterinpitäjä* (HetiL 3 § 4 kohta), jota koskevat laissa tarkemmin säädettyt velvollisuudet.

Henkilötietolaki sisältää myös luettelon **poikkeuksista**, jolloin lakia ei sovelleta. Tällaisia poikkeuksia ovat mm. henkilötietojen käsittely henkilökohtaisiin tai tavanomaisiin yksityisiin tarkoituksiin (esim. kuvien, myös kännykkäkameran kuvien, ottaminen ja järjestäminen omaan valokuva-albumiin tai kännykkäkameran kuvien järjestäminen omaan tietokonetiedostoon), sanomalehdissä tai muissa tiedotusvälineissä julkaistujen kuvien kokoaminen (esim. lehtileikkeiden kerääminen), valokuvien käyttäminen toimituksellista tarkoitusta varten sekä valokuvien käsittely taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksessa (esim. valokuvanäyttelyn järjestäminen tai kirjan kuvituksen toteuttaminen). Näitä erityistilanteita käsitellään tarkemmin jäljessä kappaleessa 6.

3. Henkilötietolain säännösten vaikutuksesta valokuvien käsittelyssä

Yksityisyyden suoja kuuluu Suomen perustuslaissa (731/1999) erityisesti turvattujen oikeuksien piiriin. Suomen perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan ”Jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla.” Henkilötietolainsäädännön asettamien velvoitteiden avulla pyritään mm. parantamaan kansalaisen mahdollisuuksia käyttää yksityisyyden suojaan ja henkilötietojen käsittelyyn liittyviä oikeuksiaan sekä edistämään hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista. Henkilötietolain 1 §:n mukaan lain tarkoituksena on ”toteuttaa yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suoja turvaavia perusoikeuksia henkilötietoja käsiteltäessä sekä edistää hyvän tietojenkäsittelytavan kehittämistä ja noudattamista. Edellä kappaleessa 2 selostetulla tavalla tapahtuva henkilötietojen käsittely on toimintaa, jonka laillisuus tulee aina arvioida henkilötietolain tietojen käsittelylle asettamien vaatimusten näkökulmasta.

- ① Yleisesti henkilötietolain huomioimisesta tietojenkäsittelyssä ja sen suunnittelussa, ks. tietosuojavaltuutetun ohje ”Henkilötietolaki henkilötietojen käsittelyn ohjaajana”, Asiaa tietosuojasta 4/1999.

Henkilötietolain tullessa sovellettavaksi eli esimerkiksi, kun valokuvia käsitellään tarkoituksessa siirtää ne internetiin yleisesti saataville tai valokuvien muodostaessa henkilötietolain tarkoittaman rekisterin, on aina käsittelyn alusta lähtien huomioitava henkilötietolain yleiset periaatteet. **Henkilötietolain 5 §:n huolellisuusveloitteen** mukaan ”Rekisterinpitäjän tulee käsitellä henkilötietoja laillisesti, noudattaa huolellisuutta ja hyvää tietojenkäsittelytapaa, sekä toimia muutoinkin niin, ettei rekisteröidyn yksityiselämän suoja ja muita yksityisyyden suojan turvaavia perusoikeuksia rajoiteta ilman laissa säädettyä perustetta”. Yhtä tärkeänä yleisenä lähtökohtana **henkilötietolain 6 §:n suunnitteluelvoitteen** nojalla on, että henkilötietojen käsittelyn tulee olla aina asiallisesti perusteltua rekisterinpitäjän laillisen ja hyväksyttävän toiminnan kannalta. Henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset, sekä säännönmukaiset tietolähteet ja tietojen luovutukset on myös suunniteltava ennen henkilötietojen keräämistä tai muodostamista henkilörekisteriksi. *Silloin kun kuvien saattaminen yleisesti saataville loukkaa jotakin nimenomaista lain säännöstä tai kuvan kohteena olevan henkilön jossain muussa laissa suojattua oikeutta, ei tämän henkilötietolain 6 §:n asettama tietojen käsittelyn asiallisen perusteltavuuden yleinen edellytys voi koskaan täytyä.* Hyväksyttävän perusteen keskeisyyttä korostaa myös se, että tämän perusteen on oltava voimassa valokuvia ajatellen myös kuvaustilanteessa; esim. kunniaa loukkaavan sekä kärsimystä tai halveksuntaa kuvan kohteelle aiheuttaman valokuvan ottamista voi pitää jo lähtökohtaisesti lain vastaisena.

Valokuvien liittämistä rekisteriin tarpeettomasti, eli vastoin henkilötietolain **9 §:n 1 momentin tarpeellisuusvaatimusta**, ei pidetä hyvän tietojenkäsittelytavan ja henkilötietolain mukaisena.

Edellä mainittujen henkilötietolain yleisvelvoitteiden ohella on ensisijaisesti huomioitavaa myös se, että henkilötietolain **8 §:n 1 momentin mukaan henkilötietojen käsittely voi perustua ainoastaan laissa määriteltyyn perusteeseen**. Näitä perusteita ovat mm.

- 1) rekisteröidyn yksiselitteisesti antama *suostumus* (HetiL 8.1 § kohta 1)
- 2) asiakas- tai palvelussuhteen, jäsenyyden tai muun niihin verrattavan suhteen luoma *asiallinen yhteys* (HetiL 8.1 § kohta 5)
- 3) jos käsittelystä säädetään laissa tai jos käsittely johtuu rekisterinpitäjälle laissa säädetystä tai sen nojalla määrätystä tehtävästä tai velvoitteesta (HetiL 8.1 § kohta 4)

Myös henkilön asemaa, tehtäviä ja niiden hoitoa julkisyhteisössä tai elinkeinoelämässä kuvaavia yleisesti saatavilla olevia tietoja on mahdollisuus käsitellä oikeuksien ja etujen turvaamisen tarkoituksessa. (HetiL 8.1 § kohta 8)

Valokuviiin henkilötietolaki liittyy yleensä tilanteissa, joissa kuva on osana henkilörekisteriä.

Lakiin perustuvasta oikeudesta on esimerkiksi kysymys, kun valokuvia kerätään ja talletetaan passilain nojalla passin myöntämistä varten.

Valokuvan tallettaminen henkilörekisteriin liittyy usein henkilötietolain 8 §:n 1 momentin 5 kohdan mukaisiin tilanteisiin, joissa rekisterinpitäjän ja rekisteröidyn välillä on *asiallinen yhteys*. Esimerkkinä voidaan mainita henkilöstöhallinnon rekisteri, joihin tietyillä edellytyksissä voi olla tarpeen tallettaa työn-tekijöiden tai tietyssä asemassa olevien työntekijöiden valokuvia. Valokuvan tulee olla tarpeellinen rekisterin käyttötarkoituksen kannalta. Valokuvan tallettamiselle rekisteriin tulee myös olla jokin nimellinen tarkoitus, kuten esim. henkilön tunnistaminen tai yksilöitävyyden parantaminen. Valokuvan käyttäminen voi olla tarpeellista tietyin edellytyksin esim. työpaikan kulkukorteissa tunnistettavuuden varmistamiseksi.

Tässä yhteydessä voidaan nostaa myös erityisesti esille *suostumus* henkilötietojen käsittelyyn oikeuttavana perusteena. Henkilötietolaissa määrääväksi periaatteeksi omaksutun itsemääräämisoikeuden mukaisella suostumuksella tarkoitetaan henkilötietolain 3 §:n 7 kohdan mukaan ”kaikenlaista vapaaehtoista, yksilöityä ja tietoista tahdonilmaisua, jolla rekisteröity hyväksyy henkilötietojensa käsittelyn”. Suostumuksen ei välttämättä tarvitse olla kirjallinen, mutta muun muassa suostumuksen tietoisuusvaatimuksen tueksi henkilötietolaissa on säädetty henkilötietojen kerääjälle/käsittelijälle **informointivelvoite**. Henkilötietolain 24 §:n mukaista informointivelvoitetta tulee noudattaa pääsääntöisesti aina kun henkilötietoja kerätään.. Henkilötietolain 24 §:n 1 momentissa todetaan: ”Rekisterinpitäjän on henkilötietoja kerätessään huolehdittava siitä, että rekisteröity voi saada tiedon rekisterinpitäjästä ja tarvittaessa tämän edustajasta, henkilötietojen käsittelyn tarkoituksesta sekä siitä, mihin tietoja säännönmukaisesti luovutetaan, samoin kuin ne tiedot, jotka ovat tarpeen rekisteröidyn oikeuksien käyttämiseksi asianomaisessa henkilötietojen käsittelyssä. Tiedot on annettava henkilötietoja kerätessä ja tallettaessa tai, jos tiedot hankitaan muualta kuin rekisteröidyltä itseltään ja tietoja on tarkoitus luovuttaa, viimeistään silloin kun tietoja ensi kerran luovutetaan”. Suostumusta pyydetessä informoinnin tulee sisältää lisäksi kaikki suostumuksen antajan kannalta olennainen tieto.

- ① Ks. tietosuojavaltuutetun ohjeet ”Henkilötietolain mukainen yleinen informointivelvollisuus 1.6.1999 lukien”, Asiaa tietosuojasta 2/1999 sekä ”Laadi tietosuojaseloste! Miten henkilötietojen käsittelystä on informoitava verkkopalveluita suunniteltaessa ja toteutettaessa”, Hyvä tietää 3/2004.

Henkilötietolainsäädännön taustalla vaikuttavana yleisenä lähtökohtana on, että henkilötietolain säännökset pyrkivät ennaltaehkäisemään mahdollisia ongelmatilanteita ohjaamalla kaikkia henkilötietoja käsitteleviä tahoja, julkishallintoa, yrityksiä, yhteisöjä ja muita rekisterinpitäjiä, hyvään tietojenkäsittely- ja tiedonhallintatapaan. Suostumuksen pyytämisen merkitys on tässä asiassa korostuneen tärkeää. Itse-määräämisoikeuden ja kielto-oikeuden käyttämisen mahdollistaminen valokuvia julkisesti käsiteltäessä ilmentää aina henkilötietolain 5 §:n asettaman hyvän tietojenkäsittelytavan noudattamista, jolloin tehokkaasti voidaan välttyä mahdollisilta jälkikäteen ilmeneviltä ongelmilta.

Yleisenä henkilötietolakiin sisällytettynä sääntönä on nostettava esille vielä **tarkastusoikeus**. Silloin kun valokuva on talletettu osaksi henkilörekisteriä, on rekisteröidyllä kuvaan sekä muihin itseään koskeviin tietoihin tarkastusoikeus henkilötietolain 26 §:n nojalla.

- ① Ks. tietosuojavaltuutetun ohje ”Henkilörekisteriin talletettujen tietojen tarkistaminen”, Hyvä tietää 1/2005, jossa esitellään myös joitakin valokuvaan liittyviä tarkastusoikeuden käyttämisen menetteilyjä.

4. Valokuvan luovuttaminen henkilörekisteristä

Henkilörekisteriin talletettu valokuva on henkilötieto, jonka luovuttamiseen henkilörekisteristä sovelletaan henkilötietolain säännöksiä, ellei luovuttamisesta ole muussa laissa erikseen säädetty. Luovuttaminen voi perustua lähinnä asianomaisen henkilön suostumukseen tai laissa nimenomaan säädettyyn oikeuteen (HetiL 3 § 2 kohta ja 8 §).

Viranomaisten henkilörekisterissä oleva valokuva voidaan luovuttaa jos luovutuksensaajalla on henkilötietolain mukainen oikeus kerätä ja käyttää saatuja henkilötietoja (HetiL 8.4 § ja julkisuuslaki 16.3 §). Viranomaisen henkilörekisteriin sisältyvien henkilötietojen laittaminen rekisterinpitäjän verkkosivuille on henkilötietojen sähköistä luovuttamista (ks. kappale 7). Käytännössä tämä merkitsee, että henkilörekisteriin sisältyviä henkilötietoja, kuten kuvia, voidaan laittaa verkkosivuille pääsääntöisesti vain asianomaisen henkilön suostumuksella. Esimerkiksi kunnan oppilaitoksen opettajarekisteriin (henkilöstö-hallinnon rekisteriin) mahdollisesti talletettuja kuvia voidaan laittaa koulun verkkosivuille pääsääntöisesti vain hänen suostumuksellaan, ellei kuvien laittamiseen ole työtehtäviin liittyvää erityistä henkilötietolain 8.1 § kohtaan 8 perustuvaa syytä. Jos henkilörekisteriin kuuluva valokuva on lain mukaan salassa pidettävä tieto, luovuttaminen on mahdollista ainoastaan rekisteröidyn antamalla suostumuksella, ellei tällainen luovuttaminen perustu johonkin nimenomaisen lain säännöksen.

5. Valokuvan oikeudellisen arvioinnin kriteereistä

Oikeuskirjallisuudessa on kuvan juridista arviointia koskeviksi lähtökohdiksi määritetty mm. henkilön *tunnistettavuuden*, kuvan *rajauksen* ja kuvaustilanteen kriteerit (Mikko Hoikka, *Oikeus omaan kuvaan*, Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, 2004, s. 6-7).

Keskeistä arvioinnissa ja seuraamusten määräytymisessä erityisesti rikosoikeudellisen arvioinnin kannalta (ks. kappale 8) on myös kuvan *loukkaavuus*. Yksityisyyttä suojaavien säännösten perusteella kuvan kohdeella on oikeus kieltää loukkaavan kuvan käyttö sekä toisaalta oikeus vahingonkorvaukseen tällaisten kuvien käytöstä. Loukkaavuuden objektiivinen määrittelyminen on luonnollisesti hyvin vaikeaa, sillä – kuten yksityisyyden suojan suhteen yleensä – subjektiivinen kokeminen saattaa eri ilmiöiden suhteen olla hyvin erilaista.

Viitaten edellä esitettyihin kuvien arviointikriteereihin on *tunnistettavuutta* pidettävä arvioinnin ensisijaisena kriteerinä. Jos kuvan kohde ei ole esim. kuvan iästä tai suuresta kuvattavien joukosta johtuen tunnistettavissa, ei yksityisyyden suojan arvioimiseksi ole perusteita. Tietosuojalautakunta on päätöksessään 13/4.6.1990 tunnistamiskriteeriä rajaten todennut, että esim. vuosikymmeniä vanhat ryhmäkuvat, joiden yhteydessä ei mainita nimitietoja, eivät tunnistettavuuden mahdollisuuden puuttumisen vuoksi ilmennä henkilötietoja, joten henkilötietolakia ei esimerkiksi tällaisten kuvien osalta sovelleta.

Myös kuvakulman *rajaukselle* voidaan antaa joissakin erityistilanteissa kuvan tunnistettavuuteen vertautuvaa merkitystä, mutta juridisesti oleellisempaa etenkin mahdollisen yksityisyyden loukkauksen jälki-käteisen arvioimisen tapauksissa on kuvausolosuhteiden ja *-tilanteen* luonteen huomioiminen. Merki-

tystä saattaa esimerkiksi olla kuvan kohteen päihtymyksellä tai yleisistä tavoista poikkeavalla käyttäytymisellä (Hoikka, s. 33-37).

Yksityisyyden suoja on yhtäläillä voimassa myös julkisilla paikoilla. Toisaalta *kuvien ottamisen kannalta* julkinen paikka on antanut ja antaa valokuvaamiseen kotirauhan suojaamaa piiriä vapaammat mahdollisuudet.

Näiden arviointikriteereiden ohella on nostettava esille kuvan *konteksti* eli asiayhteys, joka on omiaan määrittämään kuvan mahdollista loukkaavuutta. Kuvan kytkeminen kielteiseen asiayhteyteen voi johtaa muutoin hyväksyttävänä pidettävän kuvan käytön muuttumiseen yksityisyyttä loukkaavaksi ja olla omiaan aiheuttamaan kuvan kohteelle vahinkoa ja kärsimystä. Tässä suhteessa myös kuvasta ja sen kontekstista syntyvää *yleisön mielikuvaa* voi pitää asian oikeudellisessa arvioinnissa huomioon otettavana (Hoikka s. 31-33).

Esitellyllä tulkinnan avuksi tarkoitettulla ohjeellisella arviointikriteeristöllä on merkitystä erityisesti yksityisyyden loukkausten rikosoikeudellisessa arvioinnissa, mutta yhtäläillä kriteereistä on haettavissa suuntaa edellä mainitun henkilötietolain 6 §:n asettaman asiallisen perusteltavuuden vaatimuksen täyttymisen arvioinnissa.

6. Poikkeukset henkilötietolain soveltamisesta

Kuten edellä on todettu, henkilötietolaissa on poikkeuksia, joiden perusteella henkilötietolakia ei sovelleta sellaisenaan tietyissä tapauksissa. Ensinnäkin henkilötietolain säännökset eivät koske ”henkilötietojen käsittelyä, jonka luonnollinen henkilö suorittaa yksinomaan henkilökohtaisiin tai niihin verrattaviin tavanomaisiin yksityisiin tarkoituksiinsa” (HetiL 2.3 §). Tätä soveltamisalaa koskevaa rajausta voi valokuvien käyttöä ajatellen pitää suhteellisen merkityksellisenä, sillä kaikki yksityisesti tapahtuva valokuvien esittely ja esim. digikuvien omalle tietokoneelle tallentaminen jää lain soveltamisalan ulkopuolelle. EY-tuomioistuin on kuitenkin antanut lainkohtaa olennaisella tavalla täsmentävän ja henkilö-tietolain soveltamisalaa tarkemmin määrittävän ennakkoratkaisun. Asiassa C 101/01, Bodil Lindqvist, 16.11.2003. EY-tuomioistuin totesi, että henkilötietojen vieminen internetiin ei koskaan täytä kyseisen poikkeuksen edellytyksiä eli myös *valokuvien julkaisemiseen internetissä sovelletaan henkilötietolain kaikkia säännöksiä*.

Kännykkäkamera on väline, jonka avulla henkilötietoja voidaan käsitellä, esim. kerätä, luovuttaa, siirtää jne. Tällöin otettujen kännykkäkameran kuvien käsittelyn tarkoitus ratkaisee sovellettavan lain. Mikäli kuvia kerätään esim. myyntitarkoituksia varten, voi kysymys olla henkilötietolain tarkoittamasta henkilötietojen käsittelystä. Kysymys voi olla myös henkilötietolain soveltamisalan ulkopuolelle jäävästä toimituksellisesta tarkoituksesta, jos henkilö tai yritys toimii tiedotusvälineen lukuun.

Toinen henkilötietolain poikkeusperuste koskee ”tiedotusvälineissä julkaistua aineistoa sellaisenaan” (HetiL 2.4 §); henkilötietolakia ei sovelleta aineistoihin, jotka sisältävät vain esim. sanomalehtileikkeitä sellaisenaan, vaikka niissä olisikin mukana tunnistettavia henkilöitä esittäviä valokuvia. Tosin, jos otteet kuitenkin liitetään osaksi varsinaista henkilörekisteriä, lakia sovelletaan.

Kolmantena poikkeuksena myös ”toimituksellisia sekä taiteellisen tai kirjallisen ilmaisun tarkoituksia varten” tapahtuva henkilötietojen käsittely jää lain soveltamisalan ulkopuolelle HetiL:n 2 §:n 5 momentissa määritellyin osin. Toisin sanoen henkilötietolaki koskee vain tietyin osin (esim. suojausvaatimus) sellaista valokuvien käsittelyä, jossa valokuvia käytetään esim. sanomalehden tai verkkojulkaisun aineistona, ts. toimituksellisessa tarkoituksessa. Poikkeusperusteen tarkoituksena on osaltaan toteuttaa sananvapauden käyttämistä, mikä koskee yhtä lailla myös kuvallisin keinoin tapahtuvaa sananvapauden käyttöä.

- ① Kuvien julkaisemisessa internetissä saattaa olla tähän liittyen kysymys sananvapauden käytämisestä tietoverkoissa, mikä osaltaan määrittää lainsoveltamiskysymystä. Sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä annetun lain (460/2003) 2 §:n 1 momentin 6 kohdan mukaan *verkkojulkaisulla* tarkoitetaan ”julkaisijan tuottamasta tai käsittelemästä aineistosta aikakautisen julkaisun tapaan yhtenäiseksi laadittua verkkoviestien kokonaisuutta, jota on tarkoitus julkaista säännöllisesti”. *Ko. säännöksen internet-sivuille asettamat kriteerit eivät toteudu useimpien tavallisten kotisivujen yhteydessä, joten sivujen sisältämän aineiston, kuten valokuvien, oikeudellisessa arvioinnissa tulee arvioida asiaa aina myös henkilötietolain säännösten kannalta.* Ellei kyse ole toimituksellisesta tarkoituksesta, henkilötietojen käsittelyyn verkossa tulee olla henkilötietolain 8 §:n tarkoittama peruste, käytännössä se voi olla vain rekisteröidyn suostumus tai poikkeuksellisesti peruste voi johtua nimenomaisesta säännöksestä.

Tietyin edellytyksin henkilötietojen käsittelyyn voi oikeuttaa myös HetiL 8.1 §:n kohdan 8 säännös (julkista asemaa koskevat tiedot, esim. virka-asema ja nimi).

On syytä korostaa, että vaikka henkilötietolain säännökset eivät edellä mainituiden poikkeuksien tapauksissa asettaisi menettelysäännöksiä yksityisyyden turvaamiseksi, suojaavat valokuvan kohteen yksityisyyttä aina rikoslain säädökset (ks. kappale 8). Lisäksi on muistettava valokuvaan kohdistuvat varallisuus- ja oikeudelliset säännökset, jotka eivät ole millään tavoin sidoksissa henkilötietolain soveltamisalan kanssa.

7. Valokuvat ja internet

Edellä todettujen seikkojen perusteella **valokuvien siirtämistä internetiin on useimmiten arvioitava oikeudellisesti henkilötietolain kannalta** ellei jostain tässä käsittelemättömästä erityislain säädöksestä tai laillisesta erityistarkoituksesta (esim. **kadonneen henkilön kuuluttaminen**) muuta johdu. (Hetil 8 §:n 1 mom. 3 kohdan mukaan henkilötietojen käsittely on yksittäistapauksessa sallittua, jos se on tarpeen yksilön ”elintärkeän edun suojaamiseksi”.)

Kunkin valokuvien internetiin viemistä suunnittelevan on huolehdittava omassa toiminnassaan kuvan kohteiden yksityisyyden suojan riittävästä toteutumisesta. Kuvia käsittelevä joutuu itse henkilötietolain 6 §:n mukaisesti arvioimaan kussakin erityistilanteessa lain soveltamiskysymyksen ja kuvien käytön asiallisen perusteltavuuden vaatimuksen täyttymisen, kuvan kohteiden tunnistettavuuden ehdon täyttymisen sekä niiden perusteella henkilötietolain 8.1 §:n 1 kohdan ja 3 §:n 7 kohdan mukaisen suostumuksen pyytämisen tarpeellisuuden (ks. kappale 3).

Edellä sanotusta johtuu, että henkilörekisteriin sisältyvien henkilötietojen, kuten kuvien, laittaminen internetiin edellyttää henkilötietolain ja julkisuuslain 16.3 §:n perusteella asianomaisen rekisteröidyn suostumuksen, ellei laissa ole luovuttamiseen ja henkilötietojen internetissä käsittelyyn nimenomaisesti oikeuttavaa perustetta.

Jos kysymys on tilanteesta, jossa kuvia ei ole luovutettu henkilörekisteristä, kuvien internetissä käsittelyyn (tallettamisen ja käytön) peruste joudutaan arvioimaan henkilötietolain tai muun lain perusteella. Henkilötietolain mukaan käsittely on mahdollista käytännössä yleensä vain suostumuksella. Jos kysymys on tiedotusvälineen toiminnasta (verkkolehdestä), käsittely jää henkilötietolain 2 §:n perusteella henkilötietolain ulkopuolelle.

Tunnistettavuuteen vaikuttaa myös se, liitetäänkö kuvien yhteyteen kuvissa esiintyvien henkilöiden nimetiedot, jolloin henkilötietolaki tulee tunnistettavuuden kannalta ehdottomasti sovellettavaksi.

Tietosuojavaltuutettu on kannanotossaan 2/452/2005 22.3.2005 valokuvien internetiin siirtoa koskevana yleisenä suosituksenaan todennut, että henkilötietolain kantavaksi periaatteeksi omaksuttua itsemääräämisoikeuden periaatetta mukaillen suostumuksen pyytämiseen olisi aina pyrittävä kaikissa niissä tilanteissa, joissa yksityisyyden suojan voidaan edes epäillä vaarantuvan.

Valokuvien kannalta on henkilötietolain käytännön merkitystä myös **käyttäessä internetiä tietolähteenä**. Tunnistettavien henkilöiden valokuvien kerääminen internetistä ei ole automaattisesti sellaisenaan sallittua. Henkilötietolaki saattaa tulla tällaisessa toiminnassa sovellettavaksi, jolloin valokuvien kerääjää arvioidaan henkilötietolain kappaleessa 2 esiteltyjen soveltamisedellytysten täytyessä rekisterinpitäjänä, jota koskevat laissa säädetyt velvoitteet ja vastuut. Menettelyn lainmukaisuus voi tulla arvioitavaksi myös muun lain perusteella.

8. Yksityisyyttä ja valokuvien käyttöä suojaavat rikoslain säännökset

Henkilötietolain asettamien velvoitteiden rikkomisesta on säädetty lakiin rikosoikeudelliset seuraamukset, **henkilörekisteririkoksesta** (rikoslain 38 luvun 9 §) ja **henkilörekisteririkkomuksesta** (henkilötietolain 48 §). Rikosoikeudellinen suoja ei kuitenkaan rajoitu tähän säädökseen. Kuvan käyttöön liittyvää yksityisyyden suojan toteutumista suojataan henkilötietolain sääntelystä täysin riippumattomasti myös rikoslain säännöksillä. Rikoslain 24 luvussa (531/2000) mm. sekä yksityiselämää loukkaavan tiedon levittäminen (8 §) että kuvan kohteen kunnian loukkaaminen (9-10 §) on säädetty rangaistaviksi teoksi.

Rikoslain 24 luvun 8 §:n mukaan toisen **yksityiselämään liittyvän kuvan oikeudettomasta esittämisestä** joukkotiedotusvälinettä käyttämällä tai toimittamalla kuva muuten lukuisten ihmisten saataville siten, että ”teko on omiaan aiheuttamaan vahinkoa tai kärsimystä loukatulle taikka häneen kohdistuvaa halveksuntaa”, voidaan tuomita sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi (1 mom.). Tällaisena yksityiselämää loukkaavana tiedon levittämisenä ei kuitenkaan pidetä ”sellaisen yksityiselämää koskevan kuvan esittämistä politiikassa, elinkeinoelämässä tai julkisessa virassa tai tehtävässä taikka näihin rinnastettavassa tehtävässä toimivasta, joka voi vaikuttaa tämän toiminnan arviointiin mainitussa tehtävässä, jos esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi” (2 mom.).

Rikoslain 24 luvun **kunnianloukkausta** (9 §) ja **törkeää kunnianloukkausta** (10 §) koskevia pykäläiä voidaan myös käyttää niissä tapauksissa, joissa valokuvaa on käytetty asiattomalla tavalla siten, että siitä on aiheutunut vahinkoa ja kärsimystä loukatulle tai niin, että kuvan kohdetta ollaan muulla tavoin halvennettu. Kuten lainkohtaa koskevan hallituksen esityksen (HE 184/1999) yksityiskohtaisissa perusteluissa todetaan, voi kunnianloukkaus siis tulla kyseeseen myös silloin, kun kunniaa loukkaava tieto tai vihaus sisältyy kuvaan.

Myös itse kuvaustilanne saattaa aiheuttaa sen, että kuvan ottaminen ja käyttö on rangaistavaa. Rikoslain 24 luvun **salakatselua** koskevan 6 §:n mukaan se, joka oikeudettomasti teknisellä laitteella katselee tai kuvaa 1) kotirauhan suojaamassa paikassa taikka käymälässä, pukeutumistilassa tai muussa vastaavassa paikassa oleskelevaa henkilöä taikka 2) yleisöltä suljetussa virastossa, liikehuoneistossa, toimistossa, tuotantolaitoksessa, kokoustilassa taikka muussa vastaavassa huoneistossa tai rakennuksessa tai aidatulla piha-alueella oleskelevaa henkilöä tämän yksityisyyttä loukatun, on tuomittava salakatselusta sakkoon tai vankeuteen enintään yhdeksi vuodeksi. Myös yritys on rangaistava.

Mainittujen rikoslain säännösten tunnusmerkistön täyttymisessä ja tahallisuuden arvioinnissa voivat kappaleessa 5 eritellyt kriteerit toimia suuntalinjoina.

Rikosoikeudellisten seurausten lisäksi henkilötietolakiin on sisällytetty myös **vahingonkorvausvelvollisuutta** koskeva säännös. Lain 47 §:n mukaan ”Rekisterinpitäjä on velvollinen korvaamaan sen taloudellisen ja muun vahingon, joka on aiheutunut rekisteröidylle tai muulle henkilölle tämän lain vastaisesta henkilötietojen käsittelystä. Vahingonkorvauksesta on muutoin voimassa, mitä vahingonkorvauslain (412/1974) 2 luvun 2 ja 3 §:ssä, 3 luvun 4 ja 6 §:ssä sekä 4, 6 ja 7 luvussa säädetään.”

9. Muista valokuviiin liittyvistä oikeudellisista kysymyksistä

Varallisuus- ja immateriaalioikeudellisesta näkökulmasta kuvan käytön edellytyksenä on pidetty oikeuskirjallisuudessa suostumusta erityisesti kuvan kaupalliseen käyttöön liittyen (ks. esim. Mikko Hoikka, *Oikeus omaan kuvaan*, Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan julkaisuja, 2004). Tästä näkökulmasta tietosuojavaltuutetun toimivaltaan kuulumattomana yleisenä ohjauksena voi suppeasti todeta, että kuvien kaupallisen hyödyntämisen, kuten mainos- ja markkinointikäytön, on katsottu oikeuskäytännössä synnyttävän kuvan kohteelle oikeuden taloudelliseen kompensatioon (esim. korkeimman oikeuden ratkaisut KKO 1982 II 36 ja KKO 1989:62). Muutoin valokuvien käyttöön henkilötietolainsäädännön rinnalla keskeisellä tavalla vaikuttavaan tekijänoikeus-lainsäädäntöön ei ole tässä yhteydessä mahdollista puuttua. Tekijänoikeuksien osalta valokuvien käytöstä informaatiota ja lausuntoja antaa opetusministeriönalainen tekijänoikeusneuvosto.

Tekijänoikeuksiin liittyen voi kuitenkin vielä yleisesti todeta, että puhtaasti tiedonvälitykseen ja esim. uutiskäyttöön liittyen edellä mainittujen varallisuus- ja immateriaalioikeudellisten oikeuksien ei katsota rajoittavan oikeutta kuvan käyttämiseen. Yksityisyyden suoja sen sijaan on kuitenkin aina huomioitava myös tässä käyttötarkoituksessa (rikoslain alainen sääntely), vaikka toimituksellinen henkilötietojen käyttö edellä viitatuilla tavalla jääkin henkilötietolain soveltamisalan ulkopuolelle.

- ① Kameravalvonnan kautta tapahtuvaan kuvaamiseen liittyen on tietosuojavaltuutetun toimistossa laadittu oma ohjeensa ”Yksityisyyden suoja kameravalvonnassa”, Asiaa tietosuojasta 4/2001. Kaikki tässä ohjeessa mainitut tietosuojavaltuutetun toimiston ohjeet ovat saatavilla tietosuoja-
valtuutetun toimiston internet-sivuilta osoitteesta www.tietosuoja.fi.

Henkilötietolaki tässä esitteessä viitattuine pykäläineen löytyy kokonaisuudessaan Valtion säädöstietopankista osoitteesta www.finlex.fi.

TSV:N KANNANOTTOJA VALOKUVIEN KÄYTÖSTÄ JA YKSITYISYYDEN SUOJASTA.

Esimerkkejä työelämästä:

Valokuvien käytölle työelämässä on käytännössä ilmennyt useita sovelluksia ja erityistilanteita. Yleislain asemassa olevan henkilötietolain rinnalla työntekijää koskevien henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan erityislakina lakia yksityisyyden suojasta työelämässä (759/2004). Tämän työelämän tietosuojalain 3 §:n nojalla ”Työnantaja saa käsitellä vain välittömästi työntekijän työsuhteen kannalta tarpeellisia henkilö-tietoja, jotka liittyvät työsuhteen osapuolten oikeuksien ja velvollisuuksien hoitamiseen tai työnantajan työntekijöille tarjoamiin etuuksiin taikka johtuvat työtehtävien erityisluonteesta.” Laki on pakottavaa sääntelyä eikä tarpeellisuusvaatimuksesta voida poiketa työntekijän suostumuksella (2 mom.).

Tietosuojavaltuutettu on ratkaisussaan 497/41/2003 4.6.2003 katsonut, että työnantajan toimintaan liittyvä sisäinen ja ulkoinen tiedottaminen täyttää henkilötietolain 6 §:ssä säädetyn asiallisuuden vaatimuksen. Tältä perustalta on kuitenkin todettu, että jos työnantajan palveluksessa olevan henkilön velvollisuuksiin kuuluu olla esimerkiksi tunnistettavissa tai saavutettavissa ammattinimike- ja työyhteystietojen sekä kuvan perusteella, ei kuvan ja em. tietojen laittamiselle internetiin tai painamiselle erityiseen julkaisuun ole juridista estettä myöskään työelämän tietosuojalain 3 §:n kannalta. Työnantajan tulee kuitenkin aina huolellisesti harkita ja perustella, keiden työntekijöiden kuvien ja nimike- ja yhteystietojen laittaminen internetiin on tarpeellista ja millä perusteella. Tietosuojavaltuutettu on työntekijöiden valokuvia internetiin laittaville yrityksille erityisesti suositellut suunnittelemaan ja toteuttamaan myös ne menettelytavat, joilla varmistetaan, ettei internetiin jätetä yrityksen palveluksesta eronneiden henkilöiden kuvia tai muita tietoja.

Tätä tulkintalinjaa täsmentäen tietosuojavaltuutettu kannanotossaan 1865/452/2004 16.12.2004 on em. työelämän tietosuojalain 3 §:ää mukaillen katsonut, että työnantaja saa yhtäläillä käyttää työntekijän valokuvaa yritysessa, kun ”valokuva yritysessa on välittömästi työntekijän työsuhteen kannalta tarpeellinen henkilötieto, joka liittyy työsuhteen osapuolien oikeuksien ja velvollisuuksien hoitamiseen tai työnantajan työntekijöille tarjoamiin etuuksiin tai sen käsittelytarve johtuu työtehtävien erityisluonteesta”. *Tähän liittyneeseen kuvan tekijänoikeutta koskeneeseen kysymykseen tietosuojavaltuutettu on todennut asian olevan toimivaltansa ulkopuolella.*

Työntekijällä on valokuvia otettaessa oikeus tietää, mihin tarkoitukseen kuva tulee (työelämän tietosuojalaki 4 §, henkilötietolaki 24 §). Kannanotossaan 32/41/2001 12.1.2001 tietosuojavaltuutettu on suositellut, että mikäli aiemmin otettuja työntekijöiden valokuvia aiotaan käyttää toisessa tarkoituksessa, tulee tästä informoida henkilöstöä ja varata halukkaille mahdollisuus uuteen kuvaukseen. Mainituissa tapauksissa on kiinnitettävä huomiota yleisten käsittelyedellytysten täyttymisen lisäksi myös henkilö-tietolain 24 §:ssä säädettyyn informointivelvoitteeseen. Viimeksi mainittu säännös edellyttää muun ohella, että kyseisen kaltaisesta tietojen luovutuksesta tulee informoida työntekijää.

2)

Esimerkkejä terveydenhuollon rekisterinpidossa, sukututkimuksen yhteydessä, koulumaailmassa sekä urheilukilpailuita järjestettäessä:

Tietosuojavaltuutetun ratkaisutoiminnassa on useita kertoja todettu *terveydenhuollon rekistereihin* liitettyjen valokuvien olevan henkilötietolaisissa tarkoitettuja henkilötietoja, joihin henkilötietolakia sovelletaan sen koko laajuudessaan. Esim. tietosuojavaltuutetun eduskunnan oikeusasiamiehelle antamassa lausunnossa, joka koski vankimielisairaalan menettelystä tehtyä kantelua, katsottiin, että sairaalassa potilaista otetut kuvat, jotka oli liitetty potilaista pidettävään sairauskertomukseen, olivat henkilötietoja.

Sukututkimusrekisteriin sisällytetyt valokuvat ovat yhtä lailla henkilötietolain määritelmän mukaan (3 § 1 kohta) henkilötietoja, niiltä osin, kun kuvat esittävät elossa olevia ihmisiä tai kuvan esittämä henkilö on voidaan helposti yhdistää hänen elossa oleviin lapsiinsa; tämän mukaisesti tietosuojalautakunta on päätöksessään 3/2.4.2001 todennut, että henkilötiedon määritelmä kattaa sinänsä myös kuollutta henkilöä koskevat tiedot ja että lain tarkoituksena on ”suojata henkilön itsensä lisäksi myös hänen muistoaan ja omaisiaan”. Pääsääntöisesti valokuvien käyttöä osana sukututkimusta koskevat siis samat lainsäädännön määräykset kuin muitakin henkilötietoja.

Koskien kysymystä *oppilaiden* valokuvien laittamisesta koulun kotisivuille, tietosuojavaltuutettu on kannanotossaan 1567/41/2003 todennut, että kuvat voidaan viedä internetiin vain oppilaan tai hänen huoltajansa yksiselitteisesti antamalla suostumuksella. Kouluyhteisössä valokuva on melko helposti liitettävissä tiettyyn oppilaaseen ilman oppilaan nimeäkin.

- ① Kuluttajavirasto on julkaissut ohjeen ”Valokuvaus kouluissa ja päiväkodeissa. Ohjeissa on tarkasteltu aihetta kuluttajasuojalain markkinointia ja sopimusehtoja koskevan sääntelyn kannalta. Ohje on saatavissa viraston internet-sivuilla osoitteessa www.kuluttajavirasto.fi.

Tietosuojavaltuutetun kannanotto 434/452/2004 1.7.2004 koski *urheilukilpailuun* osallistuneiden henkilöiden kuvien laittamista internetiin ja markkinoimista erikseen tilattavina internetin hakumahdollisuutta käyttäen. Kannanotossa todettiin urheilukilpailun järjestäjän oikeuden käsitellä kilpailuun osallistuneiden henkilötietoja perustuneen henkilötietolain 8 §:n 1 mom. 5 kohdan asiallisen yhteyden vaatimuksen täyttymiseen. Koska palvelun, jolla tarjottiin urheilukilpailuun osallistuneille mahdollisuus saada valokuva itsestään urheilusuorituksen yhteydessä, voitiin katsoa täyttäneen henkilötietojen luovuttamiselle saman lainkohdan 2 momentissa asetetun erityisen edellytyksen, kuvien käsittelyn kyseisessä tarkoituksessa katsottiin olevan henkilötietolain mukaista. Tietosuojavaltuutettu kuitenkin edellytti tapahtumien järjestäjän huolehtivan rekisteröidyn informoimisesta henkilötietojen ko. kaltaisen luovutuksen osalta. Ilmoittautumisen keräämisen yhteydessä todettiin olevan velvollisuus pyytää suostumus henkilötietojen julkaisemiselle internetissä.